

АВТОРСЬКІ ХУДОЖНІ ФРАЗЕМИ У ТВОРЧОСТІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (50)

УДК 811.161.2'373+81'282

DOI: 10.24144/2663-6840/2020.2(50).508–514

Яцьків М. Авторські художні фраземи у творчості Мирослава Дочинця; кількість бібліографічних джерел – 15; мова українська.

Анотація. Авторські художні фраземи є невичерпним джерелом поповнення національної мови. Актуальною залишається тема вивчення мови художньої прози українських письменників, а саме дослідження індивідуально-авторського виживання фразем. Функціонування фразеологізмів у художніх текстах досліджували: В. Білоноженко, О. Важеніна, Н. Венжинович, І. Гнатюк, Т. Григоренко, В. Грещук, Л. Даниленко, С. Денисенко, О. Дехтярєва, Т. Євтушина, В. Жайворонок, Т. Здіховська, В. Коваль, М. Коломієць, В. Кононенко, Є. Коноплянко, Ю. Кохан, О. Кушлик, М. Лесюк, Н. Мазур, Л. Мельник, А. Мойсієнко, В. Папіш, Ю. Прадід, М. Скаб, М. Скаб, Н. Скиба, Л. Скрипник, Д. Ужченко, В. Ужченко, Н. Хома.

Метою нашого дослідження є виявлення та аналіз авторських художніх фразем, визначення стилістичного і контекстуального вираження зазначених фразем у творах Мирослава Дочинця. Реалізація поставленої мети передбачає виконання низки завдань, зокрема: окреслити теоретичні засади дослідження питання використання фразеологізмів у художніх текстах; виявити і проаналізувати авторські фраземи; описати їх семантичні та стилістичні функції.

Художні твори М. Дочинця багаті на авторські художні фраземи, які вдало вплетені у контекст. Вживання письменником новотворів поповнює фраземне багатство української мови, а також увиразнює та збагачує мову самого автора. Кожен новий фразеологізм має особливе смислове навантаження, він надає колоритності, емоційності та експресивності оповіді.

У процесі дослідження авторські фраземи ми поділили на тематичні групи, а саме: позначення якості, ознаки, стану предмета, явища, дії (*ревіти, як полонинський ведмідь*); характеристика властивостей та якостей особи / неособи (*надійний, як аспірин*); позначення дій, вчинків, поведінки людини, діяльності у стосунках із будь-ким, будь-чим (*жити, як шурочок і дудочка*); фізично-емоційний стан особи (*напнутий, як волосінь із рибою*); статус персонажів чи їх походження (*і бесідою, і писком русин*).

Фіксуєчи авторські художні фраземи у прозових творах М. Дочинця, спостерігаємо значну кількість фразем, у які автор вміло вплітає діалектні слова. Письменник використовує їх для позначення як дій, вчинків, поведінки, характеристики людини, так і для опису природних явищ, якості стану предмету чи явища тощо (*дзяма на пісній олії; ліпитися, як ріпляки до пса; злакомити, як свиню на струк*).

Наше дослідження продемонструвало, що фраземіка є одним із складників формування індивідуально-авторської картини світу. Використання письменником художніх фразем у прозових текстах призводить до оновлення фразеологічного образу, а також увиразнює та збагачує мову автора, підсилює емоційний вплив на читача. Досконало підібрані та семантично обіграні фраземи не лише створюють у свідомості читача живі образи персонажів і подій, але й набувають нових стилістичних ознак, вони надають оповіді експресивності, підвищеної емоційності, доповнюють характеристику персонажа, відтворюють стосунки між особами тощо.

Ключові слова: фразеологія, діалектна фразеологія, авторська художня фразема, Мирослав Дочинець.

Постановка проблеми. Творення авторських художніх фразем є невичерпним джерелом поповнення національної мови. Новотвори письменників відображають національний менталітет через мовну картину світу. У. Галів зазначає, що «у системі мовних засобів художнього стилю на особливу увагу заслуговує фразеологія. Вона є невід'ємною частиною образного світу письменника. Саме завдяки творчості видатних майстрів пера літературна мова не тільки збагачує свій словниковий фонд, а й фіксує духовні надбання народу, є носієм етнокультурної інформації, ідентифікатором національної свідомості. Проблема авторської фразеології сьогодні вимагає спеціальної дослідницької уваги» [Галів 2016, с. 154].

Мирослав Дочинець – відомий український письменник, лауреат багатьох літературних премій та відзнак. Його твори увійшли до підручника «Українська література» для 6 класу Нової української школи. За останні роки спостерігаємо активізацію мовознавців щодо вивчення мови художніх

текстів письменника, зокрема: Г. Вовченко, А. Вегеш, Л. Прокопович, І. Хланта, С. Жила, О. Микитюк та інші. Однак досі актуальними залишаються проблеми, пов'язані з вивченням авторських художніх фразем.

Аналіз досліджень. Функціонування фразеологізмів у художніх творах досліджували: В. Білоноженко, О. Важеніна, Н. Венжинович, І. Гнатюк, Т. Григоренко, В. Грещук, Л. Даниленко, С. Денисенко, О. Дехтярєва, Т. Євтушина, В. Жайворонок, Т. Здіховська, В. Коваль, М. Коломієць, В. Кононенко, Є. Коноплянко, Ю. Кохан, О. Кушлик, М. Лесюк, Н. Мазур, Л. Мельник, А. Мойсієнко, В. Папіш, Ю. Прадід, М. Скаб, М. Скаб, Н. Скиба, Л. Скрипник, Д. Ужченко, В. Ужченко, Н. Хома та інші.

За словами Н. Хоми, фразеологія кожного народу виражає його ментальність, образність і спосіб мислення, а тому вона характеризується значною стабільністю [Хома 2011, с. 411–413]. Саме художній текст є певною моделлю світу і «невичерпним джерелом інформації про культурно-історичний до-

свід народу, конденсатом культурної пам'яті (традиції), яка відклалася у свідомості народу. Саме фразеологічний рівень художнього твору є тим акумулятивним центром, який здійснює широкий зв'язок мовних явищ із культурою певного етносоціуму. Оскільки у фразеологічних одиницях найповніше відображається специфіка світобачення і культури, саме тут постає людина з її емоціями, почуттями, внутрішнім світом» [Свтушина 2005, с. 39].

А. Філіп'як стверджує, що «індивідуально-авторський стиль письменника – складне явище, що формується системою різноманітних чинників. Риси ідіостилу письменника вважають стилістичні засоби, здатність до моделювання відповідних прагматичних ефектів, орнаменталіки, конкретних засобів та способів їхнього організування. Вказані аспекти є основою аналізу особливостей ідіостилу письменника, що виразно виявляються в системі фразеології» [Філіп'як 2020, с. 48]. Ю. Кохан вважає, що «значний вплив на добір фразеологізмів мають особливості світобачення письменника, яке може бути реалістичним, романтичним, піднесено-урочистим, насмішкливо-іронічним тощо» [Кохан 2003, с. 3].

Н. Устенко слушно зазначає, що письменники творчо переосмислюють узуальні фразеологізми, видозмінюють їх відповідно до художніх особливостей, ступеня вираження мовної експресії та стилістичного навантаження [Устенко 2005, с. 256].

Мета статті, завдання. Мета нашого дослідження – виявити і проаналізувати авторські художні фраземи, визначити стилістичні та контекстуальні вираження авторських фразем у творах Мирослава Дочинця. Реалізація поставленої мети передбачає виконання низки завдань, зокрема: окреслити теоретичні засади дослідження питання використання фразеологізмів у художніх текстах; виявити і проаналізувати авторські фраземи; описати їх семантичні та стилістичні функції.

Методи та методика дослідження. Відібраний фактичний матеріал опрацьовано за допомогою порівняльно-описового методу для виокремлення авторських художніх фразем. Описовий метод уможливив теоретичне узагальнення результатів дослідження, систематизацію дібраного матеріалу. Метод контекстуального аналізу використано для з'ясування лінгвокультурних, стилістичних особливостей фразем у прозових творах Мирослава Дочинця. Для уточнення семантики фразеологічних одиниць використано компонентний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Прозові твори М. Дочинця багаті на авторські художні фраземи, які вдало вплетені у контекст його творів. Уживання письменником новотворів збагачує фраземне багатство української мови, а також увиразнює та збагачує мову самого автора. Кожен новий фразеологізм має особливе смислове навантаження, він надає колоритності, емоційності та експресивності оповіді. Саме завдяки вмілому та точному використанню авторських художніх фразем та цікавій трансформації загальноповживаних фразеологізмів Мирослав Дочинець формує свій індивідуальний стиль.

У нашому дослідженні ми виокремили декілька семантичних груп авторських фразем М. Дочинця. Найбільшою виявилася група на позначення якості, ознаки, стану предмета, явища, дії. Найбільше тут зустрічаються порівняльні фраземи. Наприклад: *наповнене, як скіфська чаша* – ‘сильно наповнене, щось, що вміщує велику кількість речей’ (*Черево магазину було наповнене, як скіфська чаша, таємничим урочистим сяйвом* (Лис, с. 12)); *рум'яний, як життя паляниця* – ‘гаряча розпечена каструля’ (*Довбня всередині вигоріла, а горнець лишився рум'яний, як життя паляниця* (Вічник, с. 51)); *ряхтіти на сонці, як рахат-лукум* – ‘яскраво виділятися дрібними плямами на якому-небудь тлі’ (*Вежа росла, ряхтіла на сонці, як рахат-лукум* (Вічник, с. 240–241)); *спартанський уклад* – ‘позбавлений зручностей, простий і скромний спосіб життя’ (*Спартанський уклад і тісний контакт з природою надиктували їй чітку лінію життя, від якої не відхиляється другий десяток років* (Лис, с. 64)); *їсти банош, як своє вухо* – ‘їсти, не звертаючи уваги ні на що, не відводити погляду від їжі’ (*Він теж сидів відчужено в тому гурті, їв банош, як своє вухо* (Горянин, с. 26)); *ревіти, як полонинський ведмідь* – ‘дуже голосно’ (*– Ти, хло, дуже не мудро ріжеш. Ліпше свою пилу змасти, бо реве, як полонинський ведмідь* (Лис, с. 223)); *пішла доля, як лист по Дунаю* – ‘легко, невідомо куди’ (*Ніщо не держало мене тут, рідна земля виганяла. І одної ночі, сутемної, як мої думи, пішов я в гори. І пішла назирці, як лист по Дунаю, моя доля* (Вічник, с. 96)).

Цікавою виявилася для нас група авторських фразем на позначення характеристики, властивостей та якості особи / неособи. Вплітаючи у свої тексти фраземи для характеристики персонажів художніх творів, їх особливостей та здібностей, позитивних і негативних рис характеру, письменник зумів увиразнити, надати кожній характеристиці певного емоційного навантаження. Наприклад: *великий алхімік слова* – ‘людина, яка вміло трансформує слова та вдало їх використовує у творчості’ (*Має «зернистість», про яку казав Гоголь – великий алхімік слова* (Світильник слова, с. 60)); *однолюб, як чиряк* – ‘чоловік, який все життя кохає лише одну жінку’ (*Я однолюб, як чиряк. Де виліз, там і сохну* (Місячна роса (Окришини), с. 117)); *рухливий, як ртуть* – ‘дуже активна людина’ (*Був він страшенним витівником, – згадає О. М. Єргалкін. – Рухливий, як ртуть, дотепник* (Володин, с. 154)); *сама, як ягничка* – ‘тиха, скромна людина, яка мало, що знає у житті’ (*В борозну і на випаси Гафу не пускали – сама, як ягничка* (Горянин, с. 277)); *як окунь проти течії* – ‘людина, яка йде за своїми моральними принципами, не вибирає легкого шляху, йде всупереч’ (*Міг би легко пригрітися і в блатних. І строк потік би медом. А ти, як окунь, преш проти течії, гребеш по міліні. Чому?* (Вічник, с. 222)); *надійний, як аспірин* – ‘людина, на яку можна завжди покластися, надійна людина’ (*Ти справжній друг. Надійний, як аспірин* (Місячна роса (Окришини), с. 110)); *жвава, як сарничка* – ‘дуже жвава,

спритна людина' (*Свіжа, як росяне гроно, жвава, як сарничка, вона то бризкала невтримним сміхом, то вдавано хмурила чоло* (Булава і серце... (Ягода), с. 37)); *жилавий худенький прометей* – 'сильна, вольова, добра людина' (*З моєї дачі він як на долоні – цей жилавий худенький прометей, що доб'яє скалу з дециметровим шаром ґрунту* (Газда, с. 177)); *серце холодне і порожнє, як чрево Молоха* – 'бути жорстоким та вимагати багато жертв' (*Будував не стільки для того, щоб показати свою славу й багатство, скільки для того, щоб зайняти турботами своє серце, холодне і порожнє, як чрево Молоха* (Булава і серце... (Ягода), с. 36)). М. Дочинець часто вплітає авторські фраземи для опису розумно чи не розумної людини, зокрема: *мозок працює, як жорна* – 'швидко та у правильному напрямку вирішувати щось, сильні розумові здібності у людини' (*Від того контрасту в слухачів крижанила спина. Мозок його працював, як жорна* (Булава і серце... (Адольф), с. 45)); *мукачівський Соломон* – 'дуже мудра людина' (*Цього за мудрість називали мукачівським Соломоном. Сам чеський президент приїздив до нього радитися* (Лис, с. 164)); *носити мудрість, як квітка запах* – 'бути розумним та мудрим' (*На дорозі, котрою поважний Джордж ввів мене в свій зелений світ, я впав на коліна і подякував землі, що недавно прийняла сього небуденного мужа, котрий носив мудрість, як квітка запах* (Вічник, с. 162–163)); *розуму – як у блохи цицька* – 'про людину, яка мало що бачила у своєму житті; молода, недосвідчена людина' (*Пригадую, легінчиком був. Розуму – як у блохи цицька* (Лис, с. 267)). Автор також за допомогою фразем описує вікові особливості персонажів, однак здебільшого зустрічаємо опис людей похилого віку: *з білим пухом на голові* – 'людина похилого віку у якої сиве й рідке волосся' (*Суп подавала стара мовчазна жінка з білим пухом на голові й вологими горіховими очима* (Руки і Душа (Гра), с. 100)); *сотку носити на горбі* – 'мати сто років' (*Скільки вам років, дідку?*) «Гріх і казати. Сотку ношу на горбі» (Вічник, с. 158)). Неодноразово письменник використовує фраземи для опису зовнішнього вигляду персонажів, зокрема: *волосся густе, як коноплі* – 'дуже густе волосся' (*Висока, туга в тілі, волосся густе, як коноплі* (Лис, с. 189)); *голомозий, як річковий камінь* – 'людина без волосся, лиса' (*Голомозий, як річковий камінь, отець Акакій, через грубі окуляри хапав кожен мій рух, щоб учасно подати інструмент, відігнати комара, підбадьорити усмішкою* (Вічник, с. 195)); *обсмалений, як циганський казан* – 'людина, яка отримала сильні опіки на сонці' (*З одного боку, се було добре – рани припеклися, обійшлося без зараження. А з другого – я був обсмалений, як циганський казан* (Вічник, с. 129)).

Окремо виділяємо групу авторських художніх фразем на позначення дій, вчинків, поведінки людини, діяльності у стосунках із будь-ким, будь-чим. Як бачимо, тут теж переважають компаративні фраземи. Наприклад: *жити, як шнурочок і дудочка*; *як палець і ніготь* – 'жити у мирі і сімейній злагоді' (*Як шнурочок і дудочка, як палець і ніготь вони жили і ди-*

хали водно... (Горянин, с. 71)); *потолочити життя на полове* – 'занапастити чиесь життя' (*Розказав про гімназію, про Терку, про жандарма Ружічку, який потолочив моє молоде життя на полове* (Вічник, с. 139)); *розумітися, як равлик з мушлею* – 'розуміти одне одного без слів, повне взаємопорозуміння' (*Їх очі, зустрівшись, викрешували сміх; говорили одне одному дурниці, та дослухалися не до слів, а до голосу, що ховав якусь значущість, обіцяв щось; руки прагнули доторків, а двоє тіл розумілися, як равлик з мушлею* (Горянин, с. 185)); *палити життя, як копійчану свічку* – 'не цінувати свого життя, алкоголем знищувати своє здоров'я' (*Доки вистачало питва, він пив. Палив своє життя, як копійчану свічку* (Горянин, с. 240)); *косувати яструбиним оком* – 'уважно дивитися на кого-небудь насторожено, з недовірою' (*Хоча ні, був один чолов'яга, що косував яструбиним оком на Йонка* (Горянин, с. 220)).

Мирослав Дочинець ретельно підбирав фраземи для опису фізично-емоційного стану особи. Створюючи авторські художні фраземи на позначення фізичного, емоційного та фізично-емоційного стану, автор часто й доречно використовував явище синонімії для позначення за допомогою фразем сильного емоційного потрясіння, переляку чи смерті людини. Наприклад: *в'янути, як укошена травина* – 'дуже погано себе почувати' (*Я в'янув, як укошена травина. Я вмирав і чекав знаку...* (Вічник, с. 57)); *напружений, як волосінь із рибою* – 'бути напруженим, як емоційно, так і фізично' (*Під кінець читання старий і сам був напружений, як волосінь із рибою, що не давалася в руки* (Горянин, с. 114)); *як жертвний цент (сльоза)* – 'дріб'язкова сльоза у людини під час емоційного сплеску' (*На те щоб плакав, просто бадьорий голос раптово уривався, слабнув, рука притискала до одного ока серветку, а з червоної щілини другого викочувалася сльоза. Холодна і скупа, як жертвний цент* (Дорога в небо... (Сльоза), с. 50)); *з терниною жури в серці* – 'затамовувати у собі душевний біль, сильні переживання' (*З терниною жури в серці ще якось ходиш, але це зовсім інше. Невидиме. Те саме, що під водою в Рікі* (Горянин, с. 267)); *кільчилася душа* – 'після великого горя, різних потрясінь оновлювати душу, починати жити спочатку'. У тексті: *«Нове дерево росло з праху старого... Так кільчилася тепер його душа, через згарище скрухи пускала вруна* (Горянин, с. 183)); *відлетіти в спасенне небо* – 'померти' (*Всі побратими відлетіли в спасенне небо, а він залишився сидіти над прірвою і плакав, плакав* (Горянин, с. 66–67)); *відлітати, як лист із банного віника* – 'помирати' (*Чи не щотижня хтось відлітав, як лист із банного віника в цій духотній парильні війни-не-війни, але жорстокого протистояння двох систем, двох Росій* (Лис, с. 252)); *серце, як у звіра* – 'мати сильне й міцне серце' (*Споживай багато зеленого – і матимеш спритні ноги й дуже серце, як у звіра* (Горянин, с. 59)); *плахтою лежати* – 'через хворобу не могли піднятися з ліжка' (*Тому, котрий не міг рухатися, плахтою лежав на ліжку, не маючи сил навіть думати: прокинеться завтра чи ні* (Руки і Душа (Сестра), с. 49)); *руки – наче з*

соломи – ‘не мати сили в руках’ (*Ноги – як у бузька, руки – наче з соломи. Що з тебе буде? Лише не кажи, що ніп* (Горянин, с. 204)).

Автор неодноразово описував статус персонажів, їх походження, а для більш яскравого та емоційно-експресивного навантаження він вживав колоритні фрази, а саме: *і бесідою, і писком русин* – ‘належати до русинів (давня назва українського населення, які проживали в Західній Україні і Закарпатті)’ (*Носатий дідो під сивою кучмою встряв словом: «Русин він. І бесідою, і писком русин. Їхне плем’я прижилося і на нашій Баці»* (Горянин, с. 156)); *мати кістку породисту* – ‘належати до знатної родини (у тексті – родини князів)’ (*І всі вірили цим переказам, бо таку кістку породисту мала, такий взір соколинний, таку поставу, наче з мармуру тесану...* (Лис, с. 189)).

За допомогою фразем письменник вказував на період, час: *третілі жовті дні* – ‘кінець літа’ (*Третілі жовті дні, ялові хмарини липли до неба тижнями* (Горянин, с. 199)); *золоте зерно дня* – ‘повний день, з ранку до вечора поки світить сонце’ (*Лягай і вставай з курми – і матимеш золоте зерно дня* (Горянин, с. 59)); місце: *людське муравлище* – ‘місця з великою кількістю людей’ (*Старий не любив людського муравлища, держався двору, аби не підігрівати розпиту* (Горянин, с. 80)); *пристановище болю і злиднів* – ‘лікарня’ (*І лише стомлений жарт твого хірурга лягає бальзамом на рану в цьому пристановищі болю і злиднів* (Дорога в небо... (Конструктор), с. 238)); кількість: *кілько світа, тільки дива* – ‘дуже багато’ (*Все можна. Кілько світа, тільки дива* (Горянин, с. 299)); міх казок і півтайстри правди – ‘дуже багато вигадок і мало правди’ (*Я і є той дідо Олекса Жаливка з-над Латірки, про якого вам, видати, вже нарозказували міх казок і півтайстри правди* (Дорога в небо... (Вуйко), с. 73)).

Фіксуючи авторські художні фрази у прозових творах Мирослава Дочинця, спостерігаємо значну кількість фразем у які автор уплив діалектні лексеми. Митець використовував їх для позначення дій, вчинків, поведінки, характеристики людини, так і для опису природних явищ, якості стану предмету чи явища тощо. Розглянемо деякі з них:

Бити, як чорт ноговицями – ‘дуже різко і сильно’ (*Старий ледве встиг вихопитися мотузкою на узвишшя, як лавина каламуті шибнула за ним, закрутилася в заводі, біла хвилями у свіжі краї, як чорт ноговицями* (Горянин, с. 289)). Письменник увів у компонентний склад фрази на позначення дії людини діалектне слово *ноговиці* – ‘штани’ [Сабадош 2008, с. 209].

Дзяма на пісній олії – ‘щось дуже просте’ (*Я твердий, я камінь, що на моєму городі родить, а мене розм’якшують на гівно. Така от дзяма на пісній олії* (Лис, с. 229)). У складі художньої фрази на позначення якості явища спостерігаємо діалектне слово *дзяма* – ‘юшка; навар зі сушених фруктів’ [Сабадош 2008, с. 64].

Жити, як потя – ‘вести простий і скромний спосіб життя’ (*Мала ворона, а великий писок мас,*

– кивнув, лукаво посміхаючись, старий. – Я й сам живу, як потя (Лис, с. 266)). Для позначення дій людини і способу життя автор вжив діалектне слово *потя* – ‘пташка’ [Сабадош 2008, с. 270].

Тихо, як мацур – ‘дуже тихо’ (*Тихо, як мацур, затягся в темний закутень і звідти очив на молільників* (Вічник, с. 35)). Вказуючи на спосіб дії людини, письменник використав діалектне слово *мацур* – ‘кіт’.

Імитися за косу, як маляр за диню – ‘дуже сильно вхопитися’ (*Щось’ся Ильку, імив за косу, як маляр за диню?* (Дорога в небо... (Газда), с. 175)). Для позначення якості дії вжито діалектне дієслово *імитися* – ‘ловитися’ [Сабадош 2008, с. 134] та іменник *маляр* – ‘угорець; прізвисько (українця)’ [Сабадош 2008, с. 165].

Ліпитися, як ріпляки до пса – ‘дуже багато і дуже легко’ (*Се ознака, що буде до світла тягнутися. Зате в дитинстві до таких усі хворощі ліпляться, як ріпляки до пса* (Вічник, с. 58)). Для позначення міри вияву ознаки введено діалектизм *ріпльак* – ‘реп’ях’ (узагальнена назва суцвіть чи плодів, що мають численні колючки, легко чіпляються до хутра тварин чи одягу, які дуже важко відчепити).

Злакомити, як свиню на струк – ‘когось чимось сильно зацікавити’ (*Вереші жадав лісорубських рук і злакомив сюди довірливих русинів, як свиню на струк* (Вічник, с. 155)). Для позначення дій, вчинків людини у стосунках із будь-ким у авторську фразу вшлетено діалектне слово *струк* – ‘необтерблений качан кукурудзи’ [Сабадош 2008, с. 344].

Показити шор – ‘занапастити чиясь життя, долю’ (*Не хотів здавати вози і воли в колгосп. І дітям, і нам показив шор* (Дорога в небо... (Газда), с. 175)). Фраза на позначення відношення однієї людини до іншої складається повністю з діалектних лексем: *шор* – ‘ряд, шеренга; черга’ [Сабадош 2008, с. 423]; *показити* – ‘побити, потрощити (про скло, кераміку і под.)’ [Сабадош 2008, с. 247].

Залізти, як червак у дараб – ‘у щось втрапити’ (*Дали, – киває на узгірок під Гранкою, де утвердилася його сіра «коцка» під шифером. – Так я навично заліз, як червак, у цей дараб* (Дорога в небо... (Газда), с. 176)). Авторська художня фраза, до складу якої входить діалектне слово *дараб* – ‘кусок; скиба; частина земельної площі’ [Сабадош 2008, с. 60] та діалектна фонетична трансформація *червак* – ‘черв’як’ [Сабадош 2008, с. 414].

Сказити дівча – ‘обезчестити кого-небудь, вчинити насильство’ (*А так. Бив до неї клини, бив, а та ніяк. Тогди привартував у nasiці і сказив дівча* (Вічник, с. 93)). До компонентного складу авторської фрази входить діалектна лексема: *сказити* – ‘зіпсувати, розбити, зламати; завдати кому-небудь прикрість, збитків; завдати болю, стиснувши кого-небудь’ [Сабадош 2008, с. 331].

Злости – повні кости – ‘зла людина’ (*Порядкував у ній син – бородатий, холодноокий черевань. Про таких кажуть: злости – повні кости* (Вічник, с. 140)). Для колоритної характеристики персонажа

письменник побудував фразу на народнорозмовній мові закарпатської говору: **злости** – ‘злості’, **кости** – ‘кістки’ (фонетичні зміни).

Палитися лицем, як вишита ружа – ‘сильно зашарітися, вкритися рум’янцем від сором’язливості’ (Так, аби вона не чула, бо тітка **палилася лицем, як вишита ружа з фарбованих калиною ниток** (Горянин, с. 280)). Для позначення фізично-емоційного стану людини автор використав компаративну фразу з діалектним словом **ружа** – ‘троянда’ [Сабадош 2008, с. 324].

Душевна грижа – ‘відчувати журбу, гризоту’ (Камінь за пазухою може спровокувати **душевну грижу** (Місячна роса (Афоризми), с. 26)). Для позначення емоційного спустошення героя, письменник використав слово-компонент *грижа*, яке у діалектному середовищі вказує на журбу, гризоту, турботу.

Робити зі свого рота гузицю – ‘говорити неправдиві речі’ (Дід Юра **вичитує швагра, що обіцявся прийти ранком косити з ним, і не прийшов: «Не роби, чоловіче, зі свого рота гузицю...»** (Місячна роса (Окришини), с. 93)). Для іронічного опису мовленнєвої діяльності персонажа, автор використав згрубілий діалектизм **гузиця** – ‘сідниця’ [Сабадош 2008, с. 54].

Спізнати, що то за потя – ‘щось дізнатися про особу’ (Мені **доста раз глипнути на хлопця, аби спізнати, що то за потя, – говорив він ніби не до мене, а до своєї люльки-файки...** (Вічник, с. 109)). Для позначення уважності людини

письменник використав діалектне слово **потя** – ‘пташка’ [Сабадош 2008, с. 270], надавши цим місцевій колоритності фраземі.

Мирослав Дочинець досить часто вплітав діалектні лексеми у авторські художні фраземи для відтворення колориту Закарпаття. За допомогою таких фразем письменник творив художні образи, вказував на фізичний та емоційний стан персонажів, їх дії та вчинки, міжособистісні відносини тощо.

Висновки. Внесок Мирослава Дочинця у розвиток сучасної української мови надзвичайно важливий. Його досконале вміння оперувати словом та створювати авторські фраземи збагачує фразеологічний склад української мови і збагачує саму мову. Використання письменником авторських художніх фразем у прозових текстах призводить до оновлення фразеологічного образу, а також увиразнює та збагачує мову автора, підсилює емоційний вплив на читача. Досконало підібрані та семантично обіграні фраземи не лише створюють у свідомості читача живі образи персонажів і подій, але й набувають нових стилістичних ознак, вони надають оповіді експресивності, підвищеної емоційності, доповнюють характеристику персонажа, відтворюють стосунки між особами тощо. Можемо стверджувати, що Мирослав Дочинець, вплітаючи у канву своїх творів авторські фраземи, тонко володіє словом та відчуває його силу, він влучно використовує фраземи для відображення внутрішнього світу персонажа і його світосприйняття.

Література

1. Галів У. Функціонально-стилістичне навантаження фразем у прозі Івана Франка (на матеріалі повістей «Великий шум» та «Петрії і Довбушуки»). *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Філологія*. 2016. Вип. 38. С. 154–161.
2. Дочинець М.І. Булава і серце: великі романи великих людей. Мукачево: Карпат. вежа, 2012. 128 с.
3. Дочинець М.І. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпат. вежа, 2013. 280 с.
4. Дочинець М.І. Горянин. Води Господніх русел : роман. Мукачево: Карпат. вежа, 2013. 312 с.
5. Дочинець М.І. Дорога в небо – до людей. Історії чоловіків, які витримали. Мукачево: Карпат. вежа, 2011. 276 с.
6. Дочинець М.І. Лис. Віднайдення загублених слідів : роман. Мукачево: Карпат. вежа, 2013. 288 с.
7. Дочинець М.І. Місячна роса. Краплини земного й небесного. Мукачево: Карпат. вежа, 2012. 176 с.
8. Дочинець М.І. Руки і Душа. Історії жінок, які перемогли. Мукачево: Карпат. вежа, 2014. 172 с.
9. Дочинець М.І. Світильник слова. Книга життя. Життя книги. Мукачево: Карпат. вежа, 2013. 212 с.
10. Євтушина Т.О. Лінгвостилістичний потенціал фразеології у творах В. Стефаніка: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Одеса, 2005. 237 с.
11. Кохан Ю.І. Фраземіка в системі ідіостилію письменника (на матеріалі художньої прози Олеса Гончара і Павла Загребельного): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Харків, 2003. 19 с.
12. Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 480 с.
13. Устенко Н. Семантико-стилістичні особливості функціонування фразеологізмів у мові художніх творів В. Винниченка. *Наукові записки: зб. наук. ст. Серія «Філологічні науки (літературознавство, мовознавство)»*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. Вип. 62. Ч. 1. С. 251–256.
14. Філіп'як А. Розбудова української фразеології: індивідуально-авторські фразеологізми Ліни Костенко. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, Vol. VIII/1: 2020, pp. 45–53.
15. Хома Н. Ономастичний простір в українських фразеологізмах (прислів'ях, приказках). *Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія*. Івано-Франківськ, 2011. Вип. 29/31. С. 411–413.

References

1. Haliv U. (2016) Funktsionalno-stylistychnе navantazhennia frazem u prozi Ivana Franka (na materialі povistei «Velykyi shum» ta «Petrii i Dovbushchuky») [Functional and stylistic loading of a phrase in Ivan Franko's prose (on the material of the novels "Great Noise" and "Petrii and Dovbuschuky")]. *Problemy humanitarnykh nauk. Seriiia : Filolohiia*. Vyp. 38. S. 154–161 [in Ukrainian].
2. Dochnets M.I. (2012) Bulava i sertse: velyki romany velykykh liudei [Mace and heart: great novels of great people]. Mukachevo : Karpat. vezha. 128 s. [in Ukrainian].
3. Dochnets M.I. (2013) Vichnyk. Spovid na perevali dukhu [Arose Confession on the Pass of the Spirit]. Mukachevo: Karpat. vezha. 280 s. [in Ukrainian].
4. Dochnets M.I. (2013) Horianyn. Vody Hospodnikh rusel [Highlander. The waters of God's channels]: roman. Mukachevo: Karpat. vezha. 312 s. [in Ukrainian].
5. Dochnets M.I. (2011) Doroha v nebo – do liudei. Istorii cholovikiv, yaki vytrymaly [The road to heaven is to people. Stories of men who are windy]. Mukachevo: Karpat. vezha. 276 s. [in Ukrainian].
6. Dochnets M.I. (2013) Lys. Vidnaidennia zahublenykh slidiv [Some lost tracks]: roman. Mukachevo: Karpat. vezha. 288 s. [in Ukrainian].
7. Dochnets M.I. (2012) Misiachna rosa. Kraplyny zemnoho y nebesnoho [Moon dew. Drops of earth and heaven]. Mukachevo: Karpat. vezha. 176 s. [in Ukrainian].
8. Dochnets M.I. (2014) Ruky i Dusha. Istorii zhynok, yaki peremohly [Hands and Soul. Stories of women who won]. Mukachevo: Karpat. vezha. 172 s. [in Ukrainian].
9. Dochnets M.I. (2013) Svitlynyk slova. Knyha zhyttia. Zhyttia knyhy [Word lamp. The book of life. Life is a book]. Mukachevo: Karpat. vezha. 212 s. [in Ukrainian].
10. Yevtushyna T.O. (2005) Linhvostylistychnyi potentsial frazeolohii u tvorakh V. Stefanyka [Linguistic potential of phraseology in the works of V. Stefanyk]: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 – ukrainska mova. Odesa, 2005. 237 s. [in Ukrainian].
11. Kokhan Yu.I. (2003) Frazemika v systemi idiostylu pismennyka (na materialі khudozhnoi prozy Olesia Honchara i Pavla Zahrebelnoho) [Phrasemics in the idiostyle system of the writer (on the material of fiction prose by Oles Honchar and Pavlo Zahrebelnyi)]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 – ukrainska mova. Kharkiv. 19 s. [in Ukrainian].
12. Sabadosh I.V. (2008) Slovnyk zakarpatskoi hovirky sela Sokyrnytsia Khustskoho raionu [Dictionary of Transcarpathian dialect of the Sokyrnytsia village of Khust district]. Uzhhorod: Lira. 480 s. [in Ukrainian].
13. Ustenko N. (2005) Semantyko-stylistychni osoblyvosti funktsionuvannia frazeolohizmiv u movi khudozhnikh tvoriv V. Vynnychenka [Semantic and stylistic features of the functioning of phraseological units in the language of artistic works of V. Vynnychenko]. *Naukovi zapysky: zb. nauk. st. Seriiia «Filolohichni nauky (literaturoznavstvo, movoznavstvo)»*. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka. Vyp. 62. Ch. 1. S. 251–256 [in Ukrainian].
14. Filipiak A. (2020) Rozbudova ukrainskoi frazeolohii: individualno-avtorski frazeolohizmy Liny Kostenko [Development of Ukrainian phraseology: Lina Kostenko's individual and author's phraseology]. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, Vol. VIII/1. S. 45–53 [in Ukrainian].
15. Khoma N. (2011) Onomastychnyi prostor v ukrainskykh frazeolohizmakh (pryliviakh, prykazkakh) [Onomastic space in Ukrainian phraseology (proverbs, sayings)]. *Visnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu. Filolohiia*. Ivano-Frankivsk. Vyp. 29/31. S. 411–413 [in Ukrainian].

AUTHOR'S ARTISTIC PHRASEMES IN THE WORKS OF MYROSLAV DOCHYNETS

Abstract. The author's artistic phrasemes are an inexhaustible source of replenishment of the national language. The topic of studying the language of artistic prose of Ukrainian writers, especially the study of individual and authorial survival of the phrase, remains relevant. The functioning of phraseological units in artistic texts was studied by: V. Bilonozhenko, O. Vazhenina, N. Venzhynovych, I. Hnatyuk, T. Hryhorenko, V. Greschuk, L. Danylenko, S. Denysenko, O. Dekhtyaryova, T. Yevtushyna, V. Zhaivoronok, T. Zdikhovska, V. Koval, M. Kolomiets, V. Kononenko, E. Konoplyanko, Yu. Kohan, O. Kushlyk, M. Lesyuk, N. Mazur, L. Melnyk, A. Moisienko, V. Papish, Yu. Pradid, M. Skab, M. Skab, N. Skyba, L. Skrypyuk, D. Uzhchenko, V. Uzhchenko, N. Khoma.

The purpose of the research is to identify and analyze the author's artistic phrases, to determine the stylistic and contextual expression of these phrases in the works of Myroslav Dochnets. The realization of the set purpose involves the fulfillment of a number of tasks, in particular: to outline the theoretical foundations of the studying of the issue of the use of phraseology in artistic texts; to identify and analyze the author's phrases; to describe their semantic and stylistic functions. The artistic works of M. Dochnets are rich in author's artistic phrases, which are successfully included into the context. The writer, creating new phrasemes, enriches Ukrainian phraseology, and also emphasizes and enriches the author's language. Each new phraseology has a special semantic load, it gives colorfulness, emotionality and expressiveness to the story.

In the process of research, we divided the author's idioms into thematic groups, namely: designation of quality, signs, state of the object, phenomenon, action (roar like a Poloninsk bear); description of the properties and qualities of a person / non-person (reliable as aspirin); designation of actions, deeds, human behavior, activity in relations with anyone and anything (to live like a string and a pipe); physical and emotional state of the person (tense like a line with a fish); the status of the characters or their origin (both in conversation and in the voice of Ruthenians).

Fixing the author's artistic phrases in the prose works of M. Dochynets, we observe a significant number of phrases in which the author interweaves dialect words. The writer uses them to indicate both actions, deeds, behavior, characteristics of a person, and to describe natural phenomena, the quality of the state of an object or phenomenon, etc (dzhama on lean oil; to sculpt like turnips to a dog; to eat like a pig on a pod).

The study indicates that phrasemic is one of the components of the formation of an individual author's picture of the world. The writer's use of artistic phrases in prose texts leads to the renewal of the phraseological image, and also emphasizes and enriches the author's language, strengthens the emotional impact on the reader. Perfectly selected and semantically played phrasemes not only create vivid images of characters and events in the mind of the reader, but also acquire new stylistic features, they give the story expressiveness, heightened emotionality, complement the character's characteristics, reproduce relationships between individuals, etc.

Keywords: phraseology, dialectal phraseology, author's artistic phraseme, Myroslav Dochynets.

© Яцьків М., 2023 р.

Марія Яцьків – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; maria.yatskiv@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-8912-4592>.

Maria Yatskiv – Candidate of Philology (PhD in Philology), Associate Professor at the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; maria.yatskiv@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-8912-4592>.